

Psychologie

Orthopedagogie

Eerste jaar

3 studiepunten

Wat is psychologie? Hoe komt psychologische kennis tot stand? Hoe lijnen we dit af van mensenkennis? Op welke terreinen heeft psychologie als wetenschap iets toe te voegen? We focussen op de verschillende leertheorieën. En bepreken we de werking van het geheugen.

Docent: Zahra Alloul, Marit De Vroey, David Herpoelaert

INHOUD

Voorwoord	4
-----------------	---

DEEL 1 PSYCHOLOGIE ALS WETENSCHAP

1	WETENSCHAPPELIJKHEID VAN DE PSYCHOLOGIE	8
1.1	Een definitie van psychologie.....	8
1.2	Wat maakt psychologie tot een wetenschap?.....	9
1.3	Een definitie van gedrag	12
1.4	Wat zijn interne processen?	14
1.5	Wanneer nemen we dan iets voor "waar" aan?	14
2	KORTE GESCHIEDENIS VAN DE PSYCHOLOGIE	16
2.1	De vroege psychologie	16
2.2	Verschillende invalshoeken	17
3	HEDENDAAGSE PSYCHOLOGIE	18
3.1	Eclectisch werken	18
3.2	Het belang van de biologie	18
3.3	De onmisbaarheid van cognitieve processen	19
3.4	De mens als deel van de groep.....	19
4	TERREINEN IN DE PSYCHOLOGIE.....	19
4.1	Theoretische psychologie	19
4.2	Toegepaste psychologie.....	20
5	ONDERZOEKSMETHODEN IN DE PSYCHOLOGIE	22
5.1	Beschrijvende methodes.....	22
5.2	Verklarende methodes.....	23
6	OEFENINGEN	25
7	BIBLIOGRAFIE.....	27

DEEL 2 LEERPSYCHOLOGIE

1	GEWENNINGSLEREN: HABITUATIE EN SENSITISATIE	35
1.1	Habituatie.....	35
1.2	Sensitatie.....	36
2	ASSOCIATIEVE LEERTHEORIEËN.....	37

2.1	KLASSIEKE CONDITIONERING (PAVLOV)	38
2.2	OPERANTE CONDITIONERING (THORNDIKE EN SKINNER).....	47
2.3	Oefeningen	69
3	LATENT LEREN (NEO-BEHAVIORISME).....	72
3.1	Latent Leren (Tolman).....	72
4	MODEL-LEREN (BANDURA)	75
4.1	Het experiment van Bandura.....	75
4.2	Verklaring van het experiment.....	76
4.3	Kenmerken van modeling	76
4.4	Toepassingen	77
5	LEREN EN COGNITIE	78
5.1	SYSTEEM VAN COGNITIEVE INFORMATIEVERWERKING.....	79
5.2	ONTHOUDEN EN HERINNEREN.....	86
5.3	VERGETEN.....	93
5.4	VERVORMING VAN DE HERINNERING	100
5.5	OEFENINGEN	104
6	BIBLIOGRAFIE.....	105
DEEL 3 EMOTIE		
1	BEGRIPPEN.....	109
1.1	Emoties.....	109
1.2	Stemming.....	110
1.3	Temperament	110
1.4	Karakter en persoonlijkheid.....	110
2	DE FUNCTIES VAN EMOTIES	111
3	DE INVLOED VAN HET DENKEN OP ONZE EMOTIES: VIER VERKLARINGEN	111
3.1	De perifere theorie van James en Lange	112
3.2	Arnold: de appraisaltheorie	112
3.3	De twee factorentheorie van Schachter.....	113
3.4	Moderne theorieën.....	114
4	STEMMING EN DENKEN	115

4.1	Effect op wat we denken (affectpriming)	115
4.2	Emotie en gedrag	116
4.3	Het emotionele geheugen	118
5	OEFENINGEN	119

DEEL 4 MOTIVATIE

1	WAT IS MOTIVATIE?	123
1.1	Definitie	124
1.2	Studieobject: de sterkste gedragstendens.....	124
2	THEORIEËN	125
2.1	Instincttheorie.....	125
	Drijfveertheorie	126
2.3	Drifttheorie van Freud	126
2.4	De behoeftepiramide van Maslow	127
2.5	Cognitieve theorieën	130
2.5.1	Dissonantietheorieën.....	130
2.5.2	Attributietheorie	133
2.5.3	Zelfdeterminatietheorie	135
3	TOEPASSINGEN.....	139
3.1	Faalangst: de visie van Raynor	139
3.2	Aangeleerde hulpeloosheid: de visie van Dweck	139
3.3	Rol van de opvoeder	140

Voorwoord

Als praktijkgerichte orthopedagoog werk je met jezelf voor of met cliënten. Je ontmoet mensen in een moment, maar zowel de praktijkgerichte orthopedagoog als de cliënt hebben een hele geschiedenis achter zich, of wat in het orthopedagogisch grondplan de leergeschiedenis wordt genoemd, en een hele context rondom zich. Kennis en inzicht hierover kan de praktijkgerichte orthopedagoog helpen om het hulpverlenend contact professioneler te maken.

Psychologie geeft je daar een aantal inzichten voor. Inzichten in wat de *voor- en leergeschiedenis* van iemand kan zijn. Deze kennis kan je helpen om als praktijkgerichte orthopedagoog te begrijpen waarom een cliënt in een situatie bepaald gedrag stelt of net niet stelt en handvaten aanreiken om hier mee om te gaan.

Kennis van de psychologie kan de praktijkgerichte orthopedagoog helpen om een haalbaar en zinvol *handelingsplan* op te bouwen en je *orthopedagogisch aanbod* af te stemmen op de *vraag* van je cliënt.

In deze cursus starten we met te kijken wat nu eigenlijk psychologie is en hoe die zich verhoudt tot dagdagelijkse mensenkennis en het wetenschappelijke discours.

Vervolgens staan we uitgebreid stil bij de leerpsychologie. We duiken in een interessant stuk van de psychologie. Interessant, niet alleen omdat de studie ervan een belangrijke rol heeft gespeeld in de geschiedenis van de psychologie, maar ook omdat het u, als student, kan helpen in het op punt stellen van uw eigen studiemethode.

Verder kijken we naar wat emoties zijn en hoe deze tot stand komen. Om vervolgens de sprong te kunnen maken naar de motivatiepsychologie. Wat maakt dat je cliënt al dan niet gemotiveerd is om bepaald gedrag te stellen, maar evengoed: Wat maakt dat jij als student gemotiveerd bent om deze leerinhouden al dan niet grondig te bestuderen. En hoe kan je jezelf of anderen motiveren bepaald gedrag te stellen?

Wij wensen samen met u een boeiende wandeling te kunnen maken doorheen een uitgebreide wetenschappelijke discipline. Een discipline die u inzichten kan bieden en kan doen nadenken over het vak waar u voor wil kiezen: de orthopedagogie.

Wij hopen er een interessante dialoog van te maken.

David Herpoelaert, Zahra Alloul en Marit De Vroey

Deel 1

PSYCHOLOGIE ALS WETENSCHAP

DEEL 1 PSYCHOLOGIE ALS WETENSCHAP

1	WETENSCHAPPELIJKHEID VAN DE PSYCHOLOGIE	8
1.1	Een definitie van psychologie.....	8
1.2	Wat maakt psychologie tot een wetenschap?.....	9
1.2.1	Criteria.....	9
1.2.2	Wetenschappelijke methode.....	9
1.2.3	Doelstellingen van de psychologie	11
1.2.3.1	Theoretische psychologie.....	11
1.2.3.2	Toegepaste psychologie	12
1.3	Een definitie van gedrag	122
1.3.1	Onderscheid betekenisloze en zinvolle stimulus en reactie.....	133
1.3.2	Onderscheid objectief waarneembaar en interpretatie.....	133
1.4	Wat zijn interne processen?	144
1.5	Wanneer nemen we dan iets voor "waar" aan?	144
2	KORTE GESCHIEDENIS VAN DE PSYCHOLOGIE	166
2.1	De vroege psychologie	166
2.1.1	Structuralisme.....	16
2.1.2	Functionalisme	16
2.2	Verschillende invalshoeken	177
2.2.1	De biologische invalshoek	177
2.2.2	De evolutionaire invalshoek.....	17
2.2.3	de cognitieve invalshoek.....	17
2.2.4	De psychodynamische invalshoek	17
2.2.5	De humanistische invalshoek.....	18
3	HEDENDAAGSE PSYCHOLOGIE	18
3.1	Eclectisch werken	18
3.2	Het belang van de biologie.....	18
3.3	De onmisbaarheid van cognitieve processen	19
3.4	De mens als deel van de groep.....	19

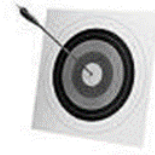
4	TERREINEN IN DE PSYCHOLOGIE.....	19
4.1	Theoretische psychologie.....	19
4.1.1	Algemene psychologie.....	19
4.1.2	Differentiële, persoonlijkheids- en individuele psychologie.....	20
4.1.3	Psychopathologie.....	200
4.1.4	Sociale psychologie.....	200
4.2	Toegepaste psychologie.....	200
5	ONDERZOEKSMETHODEN IN DE PSYCHOLOGIE	222
5.1	Beschrijvende methodes.....	222
5.1.1	De gevalstudie	222
5.1.2	Observatie.....	222
5.1.3	Survey (enquête, peiling)	222
5.1.4	De test.....	233
5.2	Verklarende methodes.....	233
5.2.1	het experiment.....	233
5.2.2	Correlatie-onderzoek.....	244
5.2.3	Archiefdata	255
6	OEFENINGEN	255
7	BIBLIOGRAFIE.....	277

DEEL 1 PSYCHOLOGIE ALS WETENSCHAP

LEERDOELEN

Na het bestuderen van dit hoofdstuk heb je kennis van:

1. het terrein dat de psychologie bestudeert
2. wat wetenschappelijkheid betekent binnen de psychologie,
3. welke methode er gebruikt wordt om wetenschappelijk te werken
4. aan welke criteria die methode en kennis moet voldoen

1 WETENSCHAPPELIJKHEID VAN DE PSYCHOLOGIE

Wat doen psychologen? Waar houden ze zich mee bezig? Wat maakt hun vak tot een vak? Waarom spreken we niet gewoon over mensenkennis? Waarom zouden zij beter weten hoe een mens in elkaar zit dan eender wie?

Er is een groot verschil tussen psychologie en mensenkennis. Dat verschil zit voornamelijk in "de wetenschappelijkheid" van de psychologie. Gemeenschappelijk met de mensenkennis is de interesse in het menselijk gedrag en hoe dat ontstaat. Maar psychologen stellen meer eisen aan die kennis. We zullen hier bekijken wat die eisen zijn.

1.1 Een definitie van psychologie

Laat ons alvast starten met een omschrijving van wat wij onder psychologie verstaan :

Psychologie is...

de wetenschappelijke studie van het gedrag en de onderliggende mentale processen.

Er zitten vier belangrijke elementen in deze definitie die we nu nader zullen bekijken:

1. de wetenschappelijkheid,
2. de studie,
3. het gedrag en
4. de mentale processen.

1.2 Wat maakt psychologie tot een wetenschap?

1.2.1 Criteria

Uitspraken worden meestal als wetenschappelijk gezien als ze voldoen aan de volgende drie criteria:

1. De gegevens moeten **objectief waarneembaar** zijn: de bevindingen zijn onafhankelijk van de onderzoeker die de fenomenen waarneemt. Iedereen zou tot dezelfde bevindingen komen als dezelfde onderzoeksmethode zou gebruikt worden.
2. Dat wil ook zeggen dat de bevindingen niet het resultaat mogen zijn van een toevallige observatie. Ze moeten het resultaat zijn van **systematische observatie**. Dat wil onder andere zeggen dat de wetenschapper de methode van observatie op voorhand vastlegt en beschrijft waardoor hij of iemand anders die observatie kan herhalen.
3. De uitspraken moeten **éénduidig** zijn: de vastgestelde feiten moeten zo worden uitgelegd, dat andere verklaringen voor hetzelfde verband uitgesloten worden.

1.2.2 Wetenschappelijke methode

Om aan die criteria te voldoen wordt gebruik gemaakt van de wetenschappelijke methode. Volgens Zimbardo bestaat die methode uit **5 stappen** om een psychologische theorie te toetsen. (Zimbardo, 2009).

In een wetenschappelijke theorie wordt het verband tussen feiten verklaard op een manier dat ze toetsbaar zijn. Dat toetsen gebeurt in deze 5 stappen:

STAP 1. het ontwikkelen van een hypothese

Men start met het expliciet formuleren van het verband dat men vermoedt tussen variabelen. Een hypothese is een vooronderstelling over hoe 1 of meerdere factoren zich tegenover elkaar verhouden.

Voorbeeld: Hoe vaker studenten de les bijwonen (factor 1) hoe hoger hun slaagkans (factor 2)

STAP 2. Een verband onderzoeken in een gecontroleerd experiment

In een gecontroleerd experiment wordt een onderscheid gemaakt tussen de onafhankelijke en afhankelijke **variabelen**. Variabelen zijn feiten die variëren afhankelijk van een aantal condities. De condities die men gaat manipuleren zijn de onafhankelijke variabelen.

Voorbeeld: Als onafhankelijke variabele deel ik de studentengroep in naargelang het aantal lessen dat ze volgen: een groep studenten die nooit naar de les komt, een groep studenten die tussen 1 en 5 lessen volgen, een groep studenten die tussen 6 en 10 lessen volgen, de groep die tussen 10 en 20 lessen volgen en de groep die alle lessen volgen. De afhankelijke variabele is dan het aantal geslaagden van elke groep.

STAP 3. Verzamelen van de onderzoeksresultaten op een objectieve manier

Het is een hele klus om die objectiviteit te bereiken. De wetenschapper moet vermijden dat zijn observatie zo subjectief is dat hij enkel die resultaten opmerkt die zijn hypothese bevestigen.

Voorbeeld: Om objectief te zijn, laat ik iemand van het studentensecretariaat aanduiden welke student aanwezig was. Die persoon heeft geen belang bij het beïnvloeden van de gegevens. Hij kan ook duidelijk waarnemen of een student aanwezig is. De kans op objectieve gegevensverzameling is groot. Minder objectief zou zijn als ik op het einde van het jaar, bij het examen, vraag aan de student hoeveel lessen hij heeft bijgewoond. De kans dat de student zich dat nauwkeurig herinnert én eerlijk wil toegeven aan de docent is niet zo groot. De gegevensverzameling verloopt dan niet objectief.

STAP 4. Analyse van de gegevens

Bij de analyse van de gegevens wordt nagegaan of de verzamelde data de hypothese bevestigen of tegenspreken. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van statistische methodes.

Voorbeeld: Er wordt berekend hoeveel studenten van elke groep geslaagd zijn na 1 examenkans, na 2 examenansen, 3 of 4. De statistische analyse zal dan uitwijzen of mijn hypothese bevestigd wordt. Zullen de groepen die meer lessen bijwoonden minder examenansen nodig hebben om te slagen?

STAP 5. Bekendmaken en bediscussiëren van de resultaten

Vragen naar representativiteit, significantie, betrouwbaarheid en validiteit komen hier vaak boven.

- **Representativiteit:** is de groep die betrokken is bij het onderzoek wel een goede vertegenwoordiging van de hele groep waarover een uitspraak wordt gedaan.

Voorbeeld: Stel dat ik mijn experiment alleen uitgevoerd bij de A groep en niet bij de B en C groep. Zitten in de A groep verhoudingsgewijs evenveel vrouwen en mannen als in de ander groepen. Zijn er in de A groep verhoudingsgewijs evenveel intelligente personen, evenveel gemotiveerde mensen, enz.

- **Significantie:** is de mate waarin de onafhankelijke variabele de afhankelijke beïnvloedt wel voldoende? Is het verband niet alleen te verklaren door toeval?

Voorbeeld: Stel dat er in de groep die alle lessen volgt slechts 1 persoon meer geslaagd is dan in de groep die geen les gevolgd heeft. Dat verschil is wel erg klein om betekenisvol te zijn. Het is niet significant genoeg.

- **Betrouwbaar:** bekom je dezelfde resultaten als je het onderzoek op dezelfde manier maar later of bij een andere steekproef herhaalt.

Voorbeeld: Krijg ik dezelfde resultaten als ik het experiment doe bij de B groep? Krijg ik hetzelfde resultaat als ik het experiment herhaal in een volgend academiejaar? Krijg ik hetzelfde resultaat als ik het experiment herhaal in een school in Amsterdam?

- **Validiteit:** meten wat je wil meten is niet zo eenvoudig. Heb je begrippen wel goed vertaald in je experiment? Zijn de begrippen uit de theorie wel echt gemeten?

Voorbeeld: Ik heb 2 belangrijke begrippen in dit experiment. De les bijwonen en slaagkans. Als ik laat aantekenen of een student fysiek aanwezig was, heeft die de les dan wel bijgewoond? Heb je de les ook bijgewoond als je een tijdschrift zat te lezen, te praten, te smsen, te dromen,... Ben je geslaagd als je 50% behaalt? Ben je dan even geslaagd dan wanneer je 80% behaalt? Als je op het examen gewoon komt kijken wat de vragen zijn en pas voor de tweede examenkans studeert, heb je dan meer examenkansen gebruikt? Ben je dan minder geslaagd?

1.2.3 Doelstellingen van de psychologie

Niet elke psycholoog handelt steeds volgens deze methode. Een psycholoog die een gesprek heeft met een student over zijn studiekeuze gaat geen experimenten uitvoeren. Dat heeft te maken met het doel dat verschillend is voor de theoretische en voor de toegepaste psychologie.

1.2.3.1 Theoretische psychologie

In de theoretische psychologie is de wetenschappelijke werkwijze belangrijk. De theoretische psychologie heeft deze discussie nodig omdat men tot doel heeft algemene uitspraken of wetmatigheden over gedragingen te formuleren.

De theoretische psychologie heeft *drie doelstellingen*:

1. **beschrijven:** vooraleer een onderzoeker vragen kan beantwoorden moet hij de fenomenen eerst nauwkeurig omschrijven

2. **verklaren:** oorzaken van verschijnselen opzoeken
3. **voorspellen:** Als de psycholoog de oorzaak van een fenomeen kent, weet hij dat de gevolgen zich zullen herhalen als de oorzaak nog eens optreedt. Ook al zijn veel aspecten van het menselijke gedrag redelijk voorspelbaar, toch vermoeden we dat het onmogelijk zal blijven het menselijke gedrag volledig in wetmatigheden samen te brengen. De mens is immers een unieke persoonlijkheid, naast dat wat hij gemeenschappelijk heeft met anderen. Die uniciteit maakt dat waterdichte voorspellingen vrijwel zijn uitgesloten.

1.2.3.2 Toegepaste psychologie

In de toegepaste psychologie wil men vooral het **gedrag** gaan **beïnvloeden**. De diepgaande kennis van het menselijke gedrag kan de basis zijn waarop praktijkgerichte orthopedagogen steunen als ze mensen begeleiden naar verandering.

Een praktijkgerichte orthopedagoog zal dan op kritische wijze kennis nemen van de theorieën om die dan op een kritische wijze toe te passen.

1.3 Een definitie van gedrag

Het tweede belangrijke element in de definitie is " de bestudering van gedrag". Wat verstaan

we onder gedrag? Is het zinvol om in de psychologie te bestuderen dat vb. iemand wandelt? Of wordt het pas zinvol als we begrijpen waarom iemand wandelt.

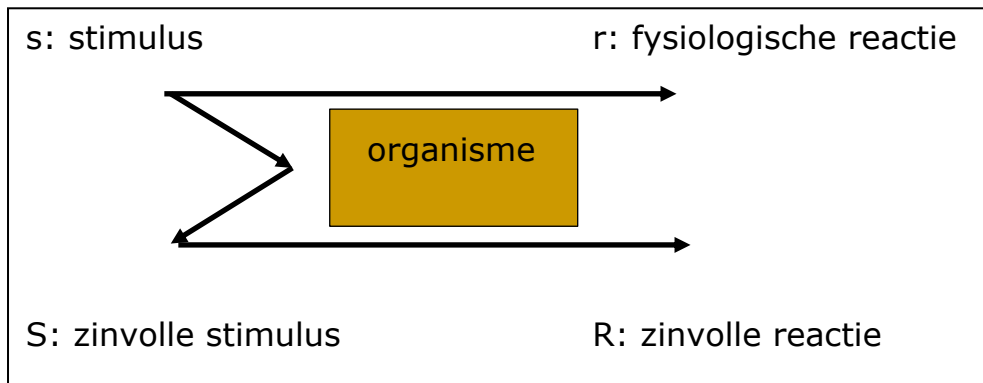
Niet alle psychologen zijn het over deze zaken eens.

In deze cursus kiezen we om deze omschrijving te volgen:

Gedrag is...

- een zinvolle reactie
- op een zinvolle stimulus

Die omschrijving wordt verduidelijkt aan de hand van dit schema:

1.3.1 Onderscheid betekenisloze en zinnvolle stimulus en reactie

We maken een onderscheid tussen een betekenisloze stimulus en een zinnvolle stimulus, wat wil zeggen dat de persoon betekenis heeft gegeven aan de stimulus.

Voorbeeld:

- *Er is veel wind (betekenisloos, zinloos)*
- *Ik vind veel wind onaangenaam (betekenisvol, zinnvol)*

Anderzijds maken we ook een onderscheid tussen een automatische fysiologische reactie en de zinnvolle reactie of een reactie die de persoon bewust of onbewust gekozen heeft

Voorbeeld:

- *Ik krijg kippenvel van de sensatie van de wind op mijn huid (fysiologische reactie)*
- *Ik blijf niet stilstaan in die wind, ik wandel naar een aangenaamere plek. (zinnvolle reactie)*

1.3.2 Onderscheid objectief waarneembaar en interpretatie

In deze omschrijving, en het bijbehorende schema, wordt eveneens een duidelijk onderscheid gemaakt tussen dat deel dat objectief waarneembaar is en waar we interpreteren of voort moeten gaan op subjectieve informatie die de persoon ons geeft.

Stimulus en fysiologische reactie zijn objectief waarneembare aspecten, zij het niet altijd met het blote oog. Een snellere hartslag kan je meten, maar is moeilijk waar te nemen.

Welke **interne processen** maken dat een stimulus omgezet wordt in een zinnvolle situatie en dan leidt tot een zinnvolle reactie, behoort niet tot dat objectief waarneembare terrein. We gaan interpreteren of moeten meer informatie krijgen. Heel vaak gaan we

snel over naar het interpreteren van het gedrag en weten we onvoldoende op welke basis we die interpretatie maken.

Voorbeeld: Ik vertel een straf verhaal aan een groepje studenten. Ik zie één van hen rillen. Ik denk dat mijn verhaal wel erg spannend moet zijn dat het zo'n reacties uitlokt. Dan zie ik dat ze weggaat. Ik denk bij mezelf dat ik straks toch eens moet gaan vragen of alles wel in orde is met haar. Als ik het wat later ga vragen aan haar, blijkt ze gewoon weg gegaan te zijn omdat ze het veel te koud vond waar we stonden.

In dit voorbeeld, heeft de verteller nog de goede reactie om te gaan vragen wat er aan de hand was. Hij controleert zijn interpretatie. Vaak doen we zelfs dat niet.

De praktijkgerichte orthopedagoog wordt hierin getraind. In het opleidingsonderdeel "observeren en rapporteren" binnen deze opleiding wordt geoefend op het onderscheiden van het objectief waarneembare en de interpretatie.

1.4 Wat zijn interne processen?

Dat leidt ons tot het derde element in de definitie, met name de interne processen.

Alles wat zich bij het schema in het donkere kadertje bevindt kunnen we niet zomaar waarnemen. Dat zijn de belangrijke interne processen die maken dat een stimulus een zinvolle situatie wordt en dat er een zinvolle reactie volgt.

Het feit dat deze niet zomaar waarneembaar zijn maakt het moeilijk om ze toetsbaar te maken zoals vereist wordt in de wetenschappelijke methode. Binnen de experimentele psychologie wordt veel werk verzet om die interne processen toetsbaar te maken.

Hoe maak je bijvoorbeeld een begrip als "depressie" meetbaar? Is het voldoende dat iemand zegt dat die depressief is, zijn er fysische processen in het lichaam die dat meetbaar maken, kan een arts die diagnose stellen.

Dat het zo moeilijk is om zeker te zijn dat je meet wat je wil meten noemden we reeds de validiteitsvraag. Validiteit is een van de redenen waarom dezelfde zaken zo vaak onderzocht moeten worden. De resultaten van verschillende onderzoeken zijn in de psychologie zelden hetzelfde. De mens laat zich ook niet zomaar vatten in een eenvoudige verklaring.

1.5 Wanneer nemen we dan iets voor "waar" aan?

Het resultaat van een onderzoek kan ons slechts een aantal voorlopige conclusies geven. Het herhalen van onderzoeken door verschillende onderzoekers over de hele wereld kunnen ons dichterbij de verklaring van de werkelijkheid brengen.

In de psychologie spreken we daarom van de **convergerende evidentie**: hoe meer de verschillende onderzoeksresultaten in dezelfde richting wijzen hoe dichterbij de waarheid denken te komen. Elke wetenschapper dient zich daarbij de uitspraak van Einstein in gedachten te houden " een conclusie is de plaats waar we het denken moeten zijn"

Het is je nu wel duidelijk dat er een groot verschil bestaat tussen mensenkennis en psychologie. Niettemin zal een praktijkgerichte orthopedagoog vaak gebruik maken van zijn mensenkennis.

Met deze cursus trachten we ertoe bij te dragen dat je een middenweg vindt tussen deze twee benaderingen: dat je gebruik kan maken van je ervaring, van het werken op gevoel, maar dat je deze gaat toepassen als een hypothese die je toetst aan de werkelijkheid, en hier en daar ook aan de wetenschappelijke kennis, waardoor je handelen steeds professioneler en beter kan worden.

2 KORTE GESCHIEDENIS VAN DE PSYCHOLOGIE

De psychologie is een vrij jonge wetenschap: nog maar iets meer dan 100 jaar. Nochtans zochten de Grieken reeds naar verklaringen voor het menselijke functioneren.

Aristoteles bijvoorbeeld (384-322 voor Chr.) schreef een werk: 'Over de ziel' waarin hij een verklaring zoekt voor het menselijk handelen.

Maar de wetenschappelijke studie liet nog lang op zich wachten. Pas omstreeks 1860-1870 waren de meeste filosofen ervan overtuigd dat alle gebeurtenissen, ook gedragingen en mentale processen of bewustzijnsprocessen, fundamentele wetmatigheden volgen en dus wetenschappelijk bestudeerd kunnen worden.

2.1 De vroege psychologie

2.1.1 Structuralisme

In de meeste handboeken van psychologie wordt het begin van de wetenschappelijke psychologie echter gesitueerd in 1879. In dit jaar stichtte de Duitse psycholoog Wilhelm Wundt het eerste Psychologisch Laboratorium in Leipzig.

Wundt werd geïnspireerd door de toenmalige recente ontdekkingen in de chemie. Het periodieke systeem was een revolutionaire theorie die orde schiep in de chemie wat voordien een zeer chaotische wetenschap was. Ook wetenschappelijke psychologen gingen op zoek naar de bouwstenen, de structuur, van de menselijke psyche. Zij werden de structuralisten genoemd.

Niet iedereen was het eens met deze zoektocht naar de bouwstenen. Zo zal je merken dat, telkens een ontdekking gedaan wordt, zullen er critici zijn die dit in vraag stellen en een alternatieve theorie voorstellen. Toen, en nog steeds. Zo evolueert de wetenschap.

2.1.2 Functionalisme

John Dewey vond dat de vraag "hoe het bewustzijn ons zou kunnen helpen om de de problemen van alledag beter te hanteren" een belangrijkere inspiratiebron was in de psychologie. Deze stroming werd het functionalisme genoemd.

In de hedendaagse psychologie zijn nog steeds sporen van beide visies terug te vinden alhoewel geen enkele psycholoog zich nog structuralist of functionalist zal noemen.

Daarvoor zijn er ook te veel verschillende visies ontstaan die allemaal streven naar meer inzicht in de menselijke psyche.

2.2 Verschillende invalshoeken

2.2.1 De biologische invalshoek

Deze psychologen gaan op zoek naar de rol van de erfelijkheid, het zenuwstelsel en het endocriene stelsel in ons gedrag. De studie van hersengolven, effecten van neurologische aandoeningen op ons gedrag behoren tot hun studieterrein.

2.2.2 De evolutionaire invalshoek

In navolging van Darwin zoeken een aantal psychologen de verklaring van ons gedrag in wat we overerven van onze grootouders en vooral waarom dat gedrag toen en nu nuttig was. Het functionele van een bepaald gedrag leidt tot natuurlijke selectie. Daardoor worden individuen met psychische en lichamelijke kenmerken, die een antwoord zijn op de uitdagingen van de omgeving, bevoordeeld: zij zullen overleven en meer kans hebben zich voort te planten.

Evolutionaire theorieën zijn vaak zeer populair omwille van hun eenvoudige verklaringen. De wetenschappelijke grond hiervan is vaak bedenkelijk.

2.2.3 de cognitieve invalshoek

Hoe we onze ervaringen interpreteren is een belangrijke schakel in de verklaring van ons gedrag. Het belang van de interpretatie vinden we terug in de cognitivistische visie.

Cognitieve psychologen gaan op zoek naar de mentale processen die ons gedrag beïnvloeden. De volgende visies zijn eveneens overtuigd van de invloed van onze verwerking van de externe stimuli. Echter alleen de cognitieve visie bestudeert dit zo expliciet.

2.2.4 De psychodynamische invalshoek

Zeer populair in het begin van de vorige eeuw was de psychodynamische invalshoek. Met Freud voorop werd er vanuit gegaan dat de menselijke geest gestuurd wordt door onze energie die zich doorheen onze psyche begeeft. Verdrongen herinneringen, traumata, verborgen agressie, onderdrukte seksuele verlangens veroorzaken sterke impulsen die ons vanuit het onbewuste regeren. De slaap is "de Koninklijke weg" naar dit onbewuste. Deze visie heeft een heel sterke invloed gehad op het ontstaan van de psychotherapie of de gesprekstherapie zoals we die nu kennen in verschillende vormen.

2.2.5 De humanistische invalshoek

Tegenhangers van de psychodynamische theorieën enerzijds en van het koele wetenschappelijke denken anderzijds vinden we terug in de humanistische psychologie. Zij leggen de nadruk op het belang van de vrije wil. Rogers en Maslow hechtten veel belang aan de drijfveren van de vrije keuzes, aan de gevoelens en het zelfbeeld.

3 HEDENDAAGSE PSYCHOLOGIE

Welke zijn nu de belangrijkste evoluties in de hedendaagse psychologie?

3.1 Eclectisch werken

Omdat deze dagen er meer "toegepaste psychologen" zijn dan zuiver wetenschappelijke psychologen, zullen we ook minder strikte volgelingen van bepaalde visies terugvinden. Toegepaste psychologen zullen vaak 'eclectisch' werken, wat betekent dat ze *gebruik maken van inzichten uit verschillende stromingen*.

3.2 Het belang van de biologie

Onder invloed van de ontdekkingen in geneeskunde, biologie en neurologie wordt de biologische kennis steeds belangrijker in de psychologie.

Voorbeeld: Zo is er bijvoorbeeld de ontdekking dat het centrale zenuwstelsel (hersenen en ruggenmerg) beïnvloed wordt door hongersnood tijdens de zwangerschap. Voornamelijk het tekort aan ijzer en Jodium beïnvloedt intellectuele vermogens. (Mongeau en Larivée, 2000)

Het belang van de **erfelijkheid** voor verschillende eigenschappen wordt keer op keer bevestigd in tweelingenonderzoeken.

Johnson e.a. (2005) rapporteert in dit verband dat de resultaten op spellingstesten bij eeneiige tweelingen opvallend dicht bij elkaar liggen dan bij tweeëige tweelingen. Het erfelijk materiaal bij de eeneiige tweeling is identiek voor beide broers of zussen. Dat is niet zo bij de tweeëige tweeling. Daaruit zouden we kunnen afleiden dat genetisch overgeërfde factoren een belangrijke rol spelen in de kunst van het spellen..

Naast de aangeboren eigenschappen die reeds van bij de geboorte aanwezig zijn zijn er aangeboren eigenschappen die zich gedurende bepaalde periodes manifesteren (**imprinting**).

Het beroemde experiment van Lorenz, waarbij pasgeboren eendjes hem als eerste bewegende figuur gaan volgen, wordt hiervan als bewijs gezien. Dit manifesteert zich enkel in een bepaalde periode.

Het belang van de lichamelijke toestand voor de conditie van de geest wordt meer en meer erkend. Denk maar aan het effect van een sportuurtje op je humeur of hoe je je al snel beter kan voelen als je de warmte van de zon op je huid voelt.

3.3 De onmisbaarheid van cognitieve processen

Mensen leren constant. Daarvoor is het verwerken van informatie, het combineren met geheugen belangrijk. Waar oorspronkelijk slechts het uiterlijk waarneembaar gedrag beschouwd werd wordt de rol van cognities in processen nu uitvoerig bestudeerd.

3.4 De mens als deel van de groep

Of een mens al dan niet deel uitmaakt van een groep, en hoe hij zich hiermee verhoudt, heeft een belangrijke invloed op onze psyche. Ook deze factoren worden hoe langer hoe meer betrokken in het psychologisch onderzoek.

4 TERREINEN IN DE PSYCHOLOGIE

Het terrein van de psychologie is ontzettend breed. Zo breed dat geen enkele psycholoog op de hoogte zal zijn van al deze aspecten. We geven hieronder een aantal terreinen. Deze beschrijving is verre van volledig.

4.1 Theoretische psychologie

4.1.1 Algemene psychologie

In de algemene psychologie bestudeert men het gedrag of gedragsprocessen van de normale volwassen mens. Men maakt abstractie van de verschillen tussen mensen en men bestudeert ze geïsoleerd van andere mensen, in niet levensechte situaties. Men is hier geïnteresseerd in de werking, het functioneren van deze gedragsprocessen. De algemene psychologie gaat veelal experimenteel te werk.

Voorbeelden van thema's die je hier terugvindt zijn de werking van het geheugen, de waarneming, de verbeelding, het leerproces, motivatie,...

4.1.2 Differentiële, persoonlijkheids- en individuele psychologie

De differentiële psychologie bestudeert verschillen tussen de mensen voor relatief constante persoonlijkheidskenmerken zoals het karakter en een aantal vaardigheden.

De verschillen worden niet alleen vastgesteld en beschreven maar ook verklaard door het belang van erfelijkheid en milieu als oorzaken van deze verschillen.

Men gaat daarbij de basisvaardigheden en basiskaraktertrekken identificeren en de structuur ervan bestuderen. Daarom spreekt men, ook wel van 'persoonlijkheidspsychologie'. Anderzijds kan men verschillen tussen individuele mensen maar kennen als men eerst de individuen zelf goed kent. Vandaar dat men soms ook spreekt van 'Individuele psychologie'.

Voorbeeld: Jung, één van de bekende psychoanalytici, maakte een onderscheid tussen introverte en extraverte types. Een onderscheid dat ondertussen zijn plaats heeft gevonden in de alledaagse taal.

4.1.3 Psychopathologie

Het betreft hier de studie van afwijkende gedragingen, van het gedrag van de psychisch gestoorde mens. Vroeger werd er een strikte scheiding gemaakt tussen normaal en abnormaal. Nu beschouwt men deze eerder als de uiterste polen van één continuüm met een ambivalente middenzone.

Voorbeeld: Depressie is een van de bekende ziektebeelden waarvan we allen weten dat het in milde vorm bij iedereen wel eens voorvalt maar in extreme vorm een ernstige en levensbedreigende ziekte wordt die behandeling vereist.

4.1.4 Sociale psychologie

Sociale psychologie is de studie van het gedrag van mens (en dier) als sociale wezens, in interactie met soortgenoten. Thema's zijn vb. groepsgedrag, gedrag van individuen in groepen, groepsvorming. Dit onderdeel van de psychologie wordt apart besproken in het vak sociale psychologie.

Voorbeeld: Hoe sterk volgen we onze eigen overtuigingen in een groep met sterke groepsdruk.

4.2 Toegepaste psychologie

De toegepaste psychologie gaat gebruik maken van de kennis en inzichten die de theoretische psychologie verworven heeft om de verhouding tussen de mens en zijn milieu of omgeving zo optimaal mogelijk te maken.

De toegepaste psychologie tracht een harmonie te bewerken tussen het individu en zijn milieu. Dit kan op *drie verschillende manieren* gebeuren:

1. door het individu aan te passen aan het bestaande milieu.

Voorbeeld: heropvoeden van delinquenten, therapie voor psychisch gestoorden, opleiding van werknemers in een bedrijf

2. door het milieu aan te passen aan het individu, aan de mens.

Voorbeeld: human engineering: machines aanpassen aan de mens, ze zodanig construeren dat de mens er geen problemen mee heeft, beschermde werkplaats voor gehandicapten

3. Veelal komt het voor dat men in de toegepaste psychologie zowel op het individu als op het milieu inwerkt om de aanpassing te bevorderen. Door de juiste persoon op de juiste plaats te zetten zonder in te werken noch op de persoon noch op het milieu.

Voorbeeld: Studie- en beroepsoriëntering: zoeken naar een geschikt milieu in studie of beroep voor een bepaald individu vb. studie- en beroepsoriëntering

Een concreet voorbeeld van de toegepaste psychologie vormt de **forensische psychologie**. In de forensische psychologie wordt de psychologie toegepast op recht en rechtspraak waarbij immers steeds mensen betrokken zijn: beklaagden, aanklagers, getuigen, jury, advocaten, rechters...

Een groot deel van het onderzoek in de psychologie is van toepassing op een groot aantal problemen in verband met recht en rechtspraak. Enkele voorbeelden van die problemen vind je hier:

Voorbeelden:

- *Het probleem om een betrouwbaar verslag van de feiten te bekomen vanwege de beklaagde (ondervraagtechniek).*
- *Het beoordelen van de geloofwaardigheid van getuigenissen (probleem van gestoorde waarneming en /of vervormd geheugen bij de getuigen).*
- *Hoe kan je de verantwoordelijkheidsgraad beoordelen van een dader? Welke persoonlijkheidsfactoren spelen een rol in de misdaad.*

Het domein van de forensische psychologie is niet altijd gemakkelijk af te lijnen van dat van de forensische psychiatrie. Psychiaters worden veelvuldig gecontacteerd door de rechtbanken om een uitspraak te doen over de mentale gezondheid van beklaagden, het al dan niet psychisch gestoord zijn. Op basis hiervan kan een veroordeelde hetzij naar een gevangenis, hetzij naar een psychiatrische instelling verwezen worden.

Andere voorbeelden van toegepaste psychologie zijn:

- De **gezondheidspsychologie** om na te gaan hoe men het gedrag kan beïnvloeden dat gezondheidsbepalend is.
- **Onderwijspsychologen** zoeken hoe ze het onderwijs kunnen optimaliseren.

5 ONDERZOEKSMETHODEN IN DE PSYCHOLOGIE

Een goed begrip van de methoden waarmee de psychologie haar kennis verwerft, kan helpen om verkeerde opvattingen in het eigen denken en dat van anderen te corrigeren. Goede methoden zijn overigens het beste wapen tegen fouten in de psychologie. Vervolgens laat kennis van de psychologische methoden ook toe kritischer te staan tegenover de resultaten van onderzoek, zoals ze in de media worden gepubliceerd.

De psychologie gebruikt twee soorten methoden, namelijk de beschrijvende en de verklarende methode. Veel methoden zijn beschrijvend van aard. Dat wil zeggen dat ze de onderzoekers wel toelaten gedrag te beschrijven, maar niet een oorzakelijke verklaring te geven.

5.1 Beschrijvende methodes

5.1.1 De gevalstudie

Een gevalstudie is een gedetailleerde beschrijving van een bepaalde persoon, een situatie of een geval (case). Ze is gebaseerd op zeer nauwkeurige observatie, eventueel testonderzoek, analyse van de levensgeschiedenis en op alles wat het inzicht in de persoon kan vergroten.

5.1.2 Observatie

De beste manier om feiten te verzamelen is vaak het beschrijven van het gedrag, zoals het zich voordoet in de natuurlijke omgeving. Maar niet alleen in de natuurlijke omgeving. Ook in een laboratorium observeren psychologen het gedrag. De onderzoeker bouwt een bepaalde situatie na waar hij controle heeft over wat er

kan gebeuren.

5.1.3 Survey (enquête, peiling)

Vragenlijsten over houdingen en opinies noemt men surveys. Met deze methode kan men grote hoeveelheden informatie van grote groepen mensen verzamelen. Het komt er dan

op aan te weten of men deze informatie kan veralgemenen. Zijn onderzoeksgroep moet representatief zijn voor de doelgroep waarover hij een uitspraak wil doen. Na observatie is de survey vaak de eerste stap van een onderzoek.

5.1.4 De test

Bij psychologische tests moeten de mensen een reeks opdrachten oplossen of vragen beantwoorden. Er bestaan allerlei tests om persoonlijkheidskenmerken te meten, om emotionele toestanden te achterhalen enz. De ontwikkeling van tests vraagt heel wat wetenschappelijke deskundigheid. Het is immers niet eenvoudig om een valide en betrouwbare test te ontwerpen. (Herinner: Validiteit wil zeggen dat de test meet wat ze beweert te meten.)

Betrouwbaarheid betekent dat de resultaten van een test stabiel blijven wanneer dezelfde meting bij dezelfde persoon wordt herhaald.)

De ontwikkeling van een psychologische test vraagt veel tijd en werk. Dat is niet te vergelijken met de vele 'tests' die je kan vinden in tijdschriften of op websites.

5.2 Verklarende methodes

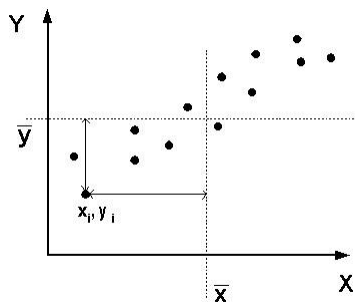
In verklarend onderzoek trachten wetenschappers te weten te komen of twee of meer verschijnselen verband met elkaar houden. Om die verschijnselen te meten kan wel gebruik gemaakt worden van beschrijvende methodes.

5.2.1 het experiment

Om de oorzaken van een bepaald gedrag te achterhalen is de psycholoog aangewezen op het experiment. Het grote voordeel van een experiment is dat de onderzoeker verschillende factoren in de situatie onder controle kan houden. De onderzoeker houdt daarbij één variabele onder controle (onafhankelijke variabele) en observeert de gevolgen van een ingreep op de andere variabele (afhankelijke variabele). De onafhankelijke variabele is die variabele waarvan hij het effect op het gedrag, de afhankelijke variabele, wil onderzoeken. De werkwijze werd reeds eerder besproken bij de wetenschappelijke methode.

5.2.2 Correlatie-onderzoek

Figuur 13: statistische voorstelling van een positieve correlatie

Bij een correlatieonderzoek wordt onderzocht **in welke mate variabelen in dezelfde richting variëren**.

Een correlatie kan gaan van *positieve* (+1.00) over *neutrale* (0.00) tot *negatieve* correlaties (-1.00).

Met een zeer sterke correlatie die +1.00 of -1,00 benadert, kan je met de kennis van de ene variabele perfect de andere voorspellen:

- Bij een positieve correlatie +1,00 kan je er van uitgaan dat de wanneer de ene variabele meer voorkomt, de andere in dezelfde verhouding meer zal voorkomen.
- Een negatieve correlatie -1,00 verkrijgt men wanneer de ene variabele evenredig toeneemt met de afname van de andere variabele.

Extreme correlaties zoals +1,00 komen uiterst zelden voor. Vaker zullen we uitspraken zien gebaseerd op correlaties tussen 0,00 en 0,50. De vraag naar significantie is daarbij steeds aan de orde.

We moeten echter voorzichtig zijn met correlaties: Een correlatie geeft enkel aan hoe sterk de variabelen samen voorkomen. Dat wil nog niet zeggen dat de ene factor de oorzaak is van de andere. Er kan ook een derde factor in spelen.

Experimenteel onderzoek is dan noodzakelijk om na te gaan welke onafhankelijke variabelen er precies gemanipuleerd moeten worden om een verandering te krijgen in de afhankelijke variabele. Dat is echter vaak ethisch niet te verantwoorden

Voorbeeld: Onderzoek zou kunnen uitwijzen dat hoe meer kinderen er in een gezin zijn hoe minder huwelijkstevredenheid de partners ervaren. Hebben we dan een duidelijk verband? Het kan ook zijn dat veel kinderen meer voorkomen bij armere gezinnen. De zorg

om het financieel te redden kan meer bepalend zijn in het ervaren van huwelijksstevredenheid. Dat kunnen we uit de eerste cijfers niet afleiden.

Een experiment opzetten waarbij we gezinnen met kinderen arm maken of waarbij we arme gezinnen verplichten kinderen te krijgen zijn niet te verantwoorden en dus ook niet te realiseren.

5.2.3 Archiefdata

Wanneer onderzoekers gebruik kunnen maken van gegevens uit archieven kan dit onderzoeken naar verbanden op grote schaal mogelijk maken. Rivkin (2005) kon zo de schoolresultaten van 200.000 kinderen opvolgen gedurende hun hele schoolcarrière waaruit bleek dat de leerkracht een meer doorslaggevende factor in de resultaten was dan de grootte van een klas.

6 OEFENINGEN

1. Een onderzoeker manipuleert de_____om het effect op de_____na te gaan.
 - a) Onafhankelijke variabele; afhankelijke variabele
 - b) afhankelijke variabele; onafhankelijke variabele;
 - c) Onafhankelijke variabele; experimentele variabele
 - d) Experimentele variabele; afhankelijke variabele

2. Een onderzoek is niet betrouwbaar als
 - a) er slechts één persoon de observatie deed
 - b) er slechts één verklaring mogelijk is
 - c) invloed is van toevallige factoren
 - d) de omgeving verschilt

3. Professor Herpoelaert wil nagaan of zonlicht in een auditorium ervoor zorgt dat studenten beter opletten. Hij plaatst 1 groep in een zaal met glazen dak en de andere in een zaal met kunstlicht. De lessen worden door dezelfde docent gegeven die niet op de hoogte is van de studie. Welk alternatief is hoogst waarschijnlijk de afhankelijke variabele in het onderzoek?
 - a) De zaal
 - b) De studenten
 - c) De docent
 - d) De examenresultaten

4. Pas het gedragschema toe: wat is s, r, S, R in het volgende verhaaltje

"Hij krabde hevig op zijn hoofd, hij had dan ook zo'n hevige jeuk sinds hij terug thuis was van het kamp. Toen bedacht hij dat hij zijn vrienden ook had zien krabben op de bus en dat ze al lachend over luizen hadden gesproken. Plots stond hij recht en ging voor de badkamerspiegel staan, en begon zijn haren te controleren. 'Als ik maar geen luizen heb' dacht hij hardop."

5. Juist of fout?

Wanneer er een positieve correlatie is tussen het criminele verleden van vaders en dat hun kinderen criminele feiten plegen dan betekent dat:

- hoe meer feiten vaders plegen hoe minder hun kinderen dat doen (juist/fout)
- het soort criminele feiten van vader op zoon/dochter doorgaat (juist/fout)
- kinderen criminele feiten plegen omdat ze hun vader dat ook al weten doen hebben (juist/fout)
- we niet weten of het ene het andere uitlokt (juist/fout)
- als kinderen criminele feiten plegen er meer kans is dat hun vader dat ook al deed (juist/fout)
- hoe meer criminele feiten vaders plegen hoe meer kans dat ook hun kinderen criminele feiten plegen (juist/fout)

6. De volgende vragen worden in de les beantwoord m.b.v. de video van dr. Zimbardo maar zijn ook zelfstandig op te lossen op basis van de voorafgaande cursustekst.

- Welke onderzoeksmethoden kent de psychologie?
- Wat is een hypothese?
- Wat is de wetenschappelijke methode?
- Hoe moet een hypothese getest worden?
- Hoe kan je valkuilen vermijden bij onderzoek?
- Wat is de experimentele groep en de controlegroep
- Wat bemoeilijkt psychologisch onderzoek?
- Hoe kan je psychologisch onderzoek toch goed laten verlopen?

7 BIBLIOGRAFIE

- Brysbaert, M. (2006). *Psychologie*. Gent: Academia Press.
- Busato, V. (2000). *Intelligentie, zin en onzin*. Lisse: Swetz & Zeitlinger.
- Craeynest, P. (1995). *Ontwikkelingspsychologie*. Leuven-Amersfoort: Acco.
- Derks, L. e. (1996). *Essenties van NLP*. Utrecht: Servire.
- d'Ydewalle, V. O. (2000). *Algemene en experimentele psychologie*. Leuven : Acco.
- Feldman, R. (2009). *Ontwikkelingspsychologie*. Amsterdam: Pearson Benelux.
- Feldman, R. (2007). *Ontwikkelingspsychologie II: levensloop vanaf de jongvolwassenheid*. Amsterdam: Pearson Benelux.
- Sarens, H. (2003). *ontwikkelingspsychologie*. onuitgegeven cursus.
- Schaerlaekens, A. (2008). *De taalontwikkeling van het kind*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Stappers, J. (2006). *ontwikkelingspsychologie*. onuitgegeven cursus.
- Struyven, K. e. (2009). *Groot Worden, De ontwikkeling van baby tot adolescent*. Leuven: Lannoo campus.
- Thijs, A. (2004). *algemene psychologie*. onuitgegeven cursus.
- Van de Reijt, H. e. (1992). *Oei, ik groei: de acht sprongen in de mentale ontwikkeling van je baby*. Utrecht-Antwerpen: Kosmos-Z&K uitgevers.
- Verhofstadt-Deneve, L. G. (2003). *Handboek ontwikkelingspsychologie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Verhofstadt-Denève, L., Van Geert, P., & Vyt, A. (1995). *Handboek ontwikkelingspsychologie: grondslagen en theorieën*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu VanLoghum.
- Wouters, M. (2005, 01 20). *Wolfskinderen: voer voor wetenschappers*. Opgeroepen op 09 02, 2009, van Pedagogiek.net: <http://pedagogiek.net/content/artikel.php?contentID=983&subname=Opvoeding§ieNR=1&&rubriekID=2>
- Zimbardo, e. (2009). *Psychologie: een inleiding*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.